

200 ROKOV MAĎARSKEJ AKADEMIE VIED: KONTAKTY MAĎARSKEJ A SLOVENSKEJ VEDY V DEJINÁCH A SÚČASNOSTI AKADEMIE

**3. november 2025, Bratislava, prednášková sála Univerzitnej
knižnice v Bratislave**

3. novembra 2025 sa v Bratislave uskutočnila slávnostná konferencia Maďarskej akadémie vied a Slovenskej akadémie vied s názvom *200 rokov Maďarskej akadémie vied – Kontakty maďarskej a slovenskej vedy v dejinách a súčasnosti*. Konferenciu pripravila Akademická rada Maďarov na Slovensku (SZMAT) so zámerom poukázať na spoločnú históriu, kľúčové témy, problémy, úspechy, a budúcnosť maďarsko-slovenskej vedeckej spolupráce.

Čas a miesto konferencie mali symbolický význam. Vzťahovali sa ku konkrétnemu historickému okamihu pred dvesto rokov, keď šľachtic István Széchenyi, počas zasadania uhorského snemu v Prešporku 3. novembra 1825, daroval svoje celoročné výnosy z latifundií na založenie Maďarskej učenej spoločnosti. Konferencia sa konala na Ventúrskej 11, len pár metrov od Michalskej 1, kde kedysi zasadal uhorský snem. Obe budovy patria Univerzitnej knižnici a hoci stropy bývalej snemovne po rekonštrukcii znížili a miestnosť sa už nepodobá tej, ktorú možno poznať z dobových obrazov, riaditeľka Silvia Staselová predstavila knižnú výstavu dobových publikácií, ktoré sa zachovali. Medzi knihami boli aj diela Istvána Széchenyiho. A hoci je v povedomí známejší jeho politický protivník Lajos Kossuth, záujem o Széchenyiho ako mysliteľa a spisovateľa, idealistu i praktického politika, narastá. Potvrďuje to napríklad aj fakt, že nedávno vyšla slovenská kniha popularizačných rozprávok od Istvána Veresa *Széchényi*, s podtitulom *Bratislavské rozprávky*, ktorá obsahuje aj „Rozprávku o akadémii“.

Pri pohľade na program konferencie bolo možné od začiatku odčítať nadsťasovosť tém v maďarskej a slovenskej vede, a to predovšetkým dominantný záujem o jazyk, nárečia, prírodu a filozofiu. Spoločné témy by mohli viesť k idealizujúcej predstave, že veda na našom území nikdy nebola uzavretým svetom jednej kultúry, ale spoločným dialógom. Bolo to však skutočne tak? Na to nie je možné odpovedať bez znalostí historického vývoja Maďarskej učenej

spoločnosti ako vedeckej inštitúcie, ktorému bolo venované dopoludnie konferencie. Gábor Keckemeti v prednáške *Národ, ktorý vytvára Akadémiu – Akadémia, ktorá formuje národ*, zdôraznil, že naše historicky slávne i tragické momenty sa zhodujú. Napriek skutočnosti, že Slovenská akadémia vied vznikla oveľa neskôr, slovenskí učitelia sa podieľali na vzniku a rozvoji Maďarskej akadémie vied v čase *natio Hungarica*, keď sa ešte len formovali predpoklady pre vznik moderného slovenského a maďarského národa. Úloha formovania a kultivovania vedeckého poznania prostredníctvom jazyka patrila medzi základné priority Maďarskej akadémie vied počas dvestoročnej, v podstate konzistentnej histórie.

Miroslav Tibor Morovics z Historického ústavu SAV v ďalšom príspevku s názvom *Proé desaťročia Maďarskej akadémie vied z pohľadu nemaďarských prírodovedcov* nadviazal na tézu, že Akadémia formuje národ. Pojem „národný jazyk“ synonymizoval s „jazykom domoviny“, ktorý slúžil nielen ako predmet výskumu, ale bol aj prostriedkom vzdelávania, nástrojom vedy a zušľachtienia národa. Idea „akadémie“ teda nevznikla pre úzku skupinu vyvolených, ale ako potreba vzdelávania širokých vrstiev obyvateľstva. Záujem o národný jazyk sa následne premietol aj do takého paradoxného faktu, že úspešnejší ako odborníci, ktorí zotrúvali v latinčine, boli tí učitelia, ktorí písali v maďarskom jazyku. Slovenskí učitelia si čoraz väčšmi uvedomovali, že potrebujú vlastnú akadémiu. Tento cieľ formuloval v danom období napríklad Pavol Tomášik: „Nás nemôže vzdelávať vaša Akadémia, vaše Múzeum, vaše Národné divadlo“. Maďarská akadémia vied síce poskytla priestor pre vedecké aktivity aj príslušníkom nemaďarských národností, no nemohla nahradiť analogické iniciatívy národných hnutí.

Pavol Žigo v príspevku *Výskum slovenských nárečí v priestore Maďarskej akadémie vied* objasnil, ako sa začiatkom 20. storočia uskutočnil výskum slovenských nárečí na území Maďarska, pričom do roku 1945 sa mu venovali maďarskí bádatelia a v povojnovom období slovenskí bádatelia.

József Liszka vo svojej prednáške upozornil na to, že hoci sa etnografia stala katalyzátorom národného uvedomenia, namiesto komparatívneho trendu prevládala trend paralelného skúmania maďarskej a slovenskej folkloristiky v 19. storočí. Naznačil to aj citát, ktorý sa stal leitmotívom jeho prezentácie: „...akoby sme okrem seba v inom nenachádzali žiadne poctivé veci.“ Vzdelanci a myslitelia oboch emancipujúcich sa národov hľadali podstatu národných špecifik v čase, keď sa ešte len formoval moderný pojem národa a preto siahali skôr po vzdialených ideových impulzoch vyspelých národov. V prak-

tickej vedeckej činnosti sa vzájomný nezáujem vtedajších mysliteľov prejavoval v tom, že učitelia na seba navzájom neodkazovali, hoci ich zaujímali rovnaké témy.

Program Akademickkej rady Maďarov na Slovensku, ktorým pokračovala konferencia popoludní, sa týkal nových výskumov a popularizácie výsledkov vedy. Ildikó Vančo predstavila činnosť SZMAT, predovšetkým publikačnú činnosť, ktorá má za cieľ vzdelávať a kultivovať maďarskú menšinu na území Slovenska. Simon Atilla v príspevku *Medzi dvoma krajinami a dvoma akadémiami. Nové poznatky vo výskume dejín Maďarov na Slovensku* vymedzil zaujímavý interpretačný posun, ktorý možno zhrnúť do tézy „našu históriu vidíme inak“. Maďarská menšina sa už nevníma ako objekt dejín, ako „to, čo sa im udialo“, ale ako aktívny pretvárajúci subjekt, ktorý vstupuje do jednotlivých období novších slovenských dejín ako podstatný faktor a v prípade zlomových udalostí (napríklad v rokoch 1968 a 1989) dokáže so slovenskou populáciou spolupracovať, pretože nás spája spoločný životný záujem.

Z hľadiska prírodovedných výskumov ambiciózne projekty predstavili János Dusza a László Miklós. Dusza sa venuje výskumu vysokoentropických keramických materiálov. Predbežné výsledky sú na špičkovej úrovni v celosvetovom meradle. László Miklós predstavil prírodné potenciály geoeкосystémov Slovenska. Vedecký prístup kládol do protikladu so „sedliackym rozumom“, kde sa krajina vníma tak, ako ju vidíme. Geoinformačné mapy, ktoré spracovali výskumníci Ústavu krajinnej ekológie SAV v.v.i., tak ponúkajú nielen odpoveď na otázku, na čo je krajina dobrá, ale aj štýl uvažovania, ktorý môže viesť ku konkrétnym zmenám a ochrane zdrojov.

András Mészáros sa v príspevku *Metodologické problémy v maďarskej a slovenskej historiografii filozofie* vzdáva ideálu jednotného naratívu dejín a navrhuje identifikovať diskurzne formácie. Nebolo by zaujímavejšie skúmať našu filozofiu nie ako jednoliaty celok, ale skôr v dynamike vzájomných vzťahov? Ako by vyzeral náš pohľad na dejiny, ak by sme sa na ne pozreli z hľadiska rozdielov medzi katolíckou a protestanskou filozofiou, alebo medzi školskou a verejnou filozofiou? Premýšľanie nad metodológiou prináša poznanie, že ani pohľad na dejiny nie je uzavretým projektom. Ako na záver uviedol profesor Mészáros, aby sme vedeli vytvárať vlastnú vedu, musíme písať v národnom jazyku. Vrátil sa tak k téme Kecskemétiho prednášky. V nej okrem iného odznelo, že kultivácia jazyka vplývala na obsah formujúcej sa národnej identity a dôstojnosť vedy sa nevylučovala s jej popularizáciou. Tieto zásadné stanoviská a výskumné otázky v rámci verejnej diskusie o význame vedy odznali v čase, keď

vedecké a výskumné inštitúcie opakovane čelia nedôvere určitej časti spoločnosti, rovnako ako pojem národnej identity, ktorý môže vyznievať anachronicky, podobne ako nevyhnutnosť písania v rodnom jazyku. Opäť sa vracajú do spoločenského diskurzu staré otázky, ktoré je potrebné odborne zodpovedať v rámci nových súvislostí.

Laura Kladeková